

BOOKA.

Knjiga **161**

DAMIR KARAKAŠ
OKRETIŠTE

© Damir Karakaš, 2021.

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Jakov Jakovljević

ŠTAMPA

DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

DAMIR KARAKAŠ
OKRETIŠTE

Mojim kčerima Mari, Saši i Petri

OTKUD TI

Vuk je počeo zavijati u šumi; jabuka se otkinula sa stabla i pala u dvorište kao da je to dvoje nečim povezano; moja majka skinula je sa sebe očev ovnujski kožun: kad zavrne i izvuče ono jedino kositrečno dugme – time nastupi ljeto.

Ležim na starome vojničkom krevetu, potom, s nekim tuđim sjećanjem, jer se ovoga uvijek nerado sjećam, pogled sažmem na kantu vode u kutu i lončić: kao dijete nisam volio piti iz toga plavog lončića, pa bih ustima tražio mjesto iznad njegova uha; otac je to jednom primijetio, opalio mi šamar, gadimo ti se, a!, viknuo je; onda mi zagnjurio glavu u punu kantu vode; kasnije nikad nisam dobro naučio plivati: paniku u meni izazivalo bi more, rijeke, jezera, čak i ona žuta ogledala bara po kojima smo pračkama i strijelama od žica kišobrana gađali žabe.

Okrenem se i duboko udahnem da uhvatim malo zraka pa osluškujem škrgut majčinih novih opanaka od

automobilske gume; to joj je otac nekidan sašio; vratila se, uzela iz kredenca lonac za mužnju krave, pogledala me preko ramena i upitala: „Kad ti ideš?“ „Sutra“, promrmljao sam; okrenem se na drugu stranu, prema prozoru, na kojem su stajale dvije jednake glinene vaze s cvijećem i srolikim lišćem koje se doimalo umetnutim u stabljike; prije su tu na dasci bile limene kantice u koje je pokojna baka sadila razno bilje; s tih limenki naučio sam čitati prva slova, nalazeći u tome čudno zadovoljstvo, a prva riječ koju sam u cijelosti svladao bila je: NAFTA.

Polako odem do tog prozora – s kojeg se najbolje vide selo i vijugava cesta – da promotrim vraća li se otac iz susjednog sela: jednom čovjeku ondje pomaže graditi staju; majka me zaobišla, otvorila i zatvorila prozor, krpom brzo, gore-dolje, prebrisala staklo. „Nego, ako ideš sutra, odi još danas do deda“, uzdahne. „Stalno pita kad ćeš doć.“ Uzmem sa stola komad kruha, ponovno legnem na krevet, tražeći očima nešto što bih mogao promatrati; zadržim se na crnoj plišanoj karti Australije; svaka kuća u našem selu ima takve suvenire, ukrašene klokanima, koje su nam otamo slali rođaci; ustanem pa provirim kroz vrata; po nebu su neumorno kružile ptice.

„Idem do djeda“, kažem i čarapama zauzdam nogavice: majka za to vrijeme zamišljeno gleda kroz onaj svevideći prozor; pogledala je nekamo gore, u oblake,

u nebesa, pritegnula na zatiljku šarenu maramu, rasklopila i zaklopila kišobran, a onda njime, s bijesom u očima, iznenada zamahnula da udari mačku koja je mekanim šapama zakoračila u kuću; mačka je izbjegla udarac i sunula van. „Miševe vataj!“, vikne za njom. „A ne zmiije.“ „Šta je bilo?“, upitam. „Donesla nam je nekidan zmiiju ispod kreveta“, kaže. „Ma šta mačka zna.“ „Ako ne zna, naučit će.“ Počela je kiša, pravi plotuni: izišao sam, rastvorio kišobran, više se sklanjajući u guste zvukove pljuska nego pod njegovu crnu gljivu, ali vodena sačma polako se prorijedila, pojavilo se sunce; svjetlost se brzo sušila.

„Neće više padat“, kaže majka i uzme kišobran. „Ali uzmi za svaki slučaj.“ „Ne treba“, kažem. „Ajde, uzmi“, kaže. „Neće trebat“, otrgnem joj iz ruke kišobran, prepoznajući u tome očev pokret: no bilo je već kasno; odložim ga ponovno pored vrata, stisnem jače vrećicu i, praćen njezinim pogledom, krenem uzbrdo: brzo sam prešao pšenično strnište pa ušao u gust gaj iznad naše kuće gdje su krošnje drveća natkrivale jedna drugu; iziđem iz gaja, tog predvorja šume, kako sam ga uvijek doživljavao, na usku stazu na kojoj poznajem svaku rupu i udubinu jer tuda sam godinama gonio stoku na ispašu.

Ustao sam, naslonio se još malo na glatku koru drveta i sporim korakom – sada sam od umora više stajao nego hodao i pritom pohlepno udisao zrak – nastavio

dalje pa se opet, svako malo, umoran naslanjao na stabla, birajući ih kao okrepljujući san; prošao pored planine pune magle koja se stalno obnavljala, kretala, povezivala visoka brda; zatim ugledao selo od desetak kuća, kosih krovova da za jakih zima snijeg što prije sklizne s njih; zbog magle se činilo da se krajolik iza sela još nije dokraja oblikovao. Zastao sam, spustio se strminom, preko izorana polja, pored strašila koje je pri dnu bilo ovijeno povijušama i više je izgledalo kao da je tu izraslo nego da ga je tko na to mjesto postavio; na njega je navučena sad poderana, žutosmeđa odora vojske Istočne Njemačke – kakve smo u ratu dobivali zimi – bakreno zvono i pletena dječja kapa; približavam se raštrkanu selu, u kojem je ostalo tek nekoliko starijih mještana, osluškujem jeku psećeg nadlajavanja.

Već s početka sela ugledam djeda: kleči u sjeni svoga traktora; otvorim ogradu i srdačno zakoračim prema njemu; on upravo drži onu limenku ulja sličnu Aladinovoj svjetiljci kojom je odozdo, na koljenima, podmazivao zupčani mehanizam. „Bog, djede!“, kažem. „Otkud ti?“, odgovori i rukama pritegne zečje uho maralice koju je svezao oko čelave glave; teško ustane, priđe mi i pruži ruku onako kako je u takvim prilikama pružaju mehaničari, kad su im ruke masne i zacrnjene; baka hitro, više kao sjena nego kao živi stvor, iziđe iz kuće i kaže veselo: „Eto tebe nami!“

Rukovao sam se i s njom, a ona je onako mršava i gipka zakoračila k staji, viknula prema djedu („Operi više te smrdljive ruke!“), vratila se i uvela me u kuću, pokazala mi na uleknuti kauč i rekla: „Odi tamo na svoje mjesto, ti voliš da ti bude meko.“ Sjeo sam odmah u svoju udubinu, kao u gnijezdo, baka je izvukla sok od bazge, nalila vode u čašu, promiješala žlicom i pitala hoću li što jesti. „Jeo sam“, kažem i kružeći pogledom polako obnavljam sjećanje; nasuprot kauču dugačak je goli stol sa šest nogu koje se opiru daščanu podu, djedov ručni rad, prevelik za ovu prostoriju; na vješalici zeleni šešir, oblikovan po njegovoj glavi; oko sam zadržao na pušci obješenoj o klin, s dvama napregnutim kokotima koji su se gledali u zrcalu, i prisjetio se kako sam, dišući uzbuđeno kroz dvostruke cijevi, prvi put pucao iz nje; savio kažiprst i gađao praznu kanticu od gulaša koju mi je postavio u rašlje na drvetu pa sam dvaput promašio, a djed je, da me utješi, samo rekao: „Ni ja nis prvi put pogodio.“

Onda sam iza stakla na drvenoj stalaži, na kojoj su se sudarale dvije svjetlosti: ona sa zadimljena prozora, žuta poput melasaste mase, i ona blistavija, iz širom otvorenih vrata, koja je izvana donosila i miris raspolućenih jabuka, promatrao crno-bijelu fotografiju izrezanu iz požutjelih novina; četvorica astronauta s kacigama pod mišicom, kao da svaki od njih ima rezervnu glavu; jedan od tih nasmiješenih muškaraca bio je Neil Armstrong: to je davno djed preda mnom izgovorio, a ja

za vijeke vjekova zapamtio, kao da pamtim ime maloga Boga; djed mi je još tada ispričao – promatrali smo Mjesec, sjećam se, mjesečina se gurala kroz djedove velike oči – kako su se, kad su astronauti stupili tamo gore, svi iz našeg sela spontano okupili u gostionici i slavili dugo u noć, bacali „delimit“, pucali iz lovačkih pušaka i pištolja, veseleći se kako će sad gore po Mjesecu graditi ceste – jer su ljudi iz ovoga kraja kroz povijest bili ratnici ili, kad nije bilo rata, fizički radnici na cestama, tunelima – i bit će za svakog posla do kraja života. Izišao sam pred vrata i pitao: „Di je Medo?“ Baka kaže: „Di će bit? Eno ga iza kuće.“ Otišao sam do kudrava mješanca, ležao je i jedva me je pogledao; pogladio sam ga po mekanu ovratniku od bijele dlake; aluminijska posuda iz koje je pio bila je prazna, pa sam mu polako nalio vode iz lonca: nije mario, zažmirio je i nastavio kunjati, čak je i nečujne zvukove ispuštao, kao da bolno stenje, pa sam ga još jednom pomazio po šiji i vratio se polako u kuću. „Šta je Medi?“, pitam baku. „A ča će mu bit? Star je ko i mi“, kaže ona i odmahne rukom. „Treba ga veterinaru“, rekoh. „Ma kakav veterinar, odakle nam pare?“, kaže ona i pogledom traži tronožac, dovlači ga rukom iza sebe između nogu, namještajući ga kao da će upravo musti krave. „Ja divanim dedu da uzme pušku, da ga...“ „Boli ga“, kažem. „Koga boli?“, pita djed na vratima. „Medu“, kažem. „Ma, lako za to“, odmahne rukom. „Cvili“, rekoh. „Ma, to je osjetil neku životinju u šumi“, dodu mirno. „Spustidu se oni nekad do samih kuća“, govori dok palcem provjerava

škljocavi mehanizam brave na vratima. „Nekidan mi je medvid došal do korita za vodu [škljoc, škljoc], da nis opalil iz puške u zrak [škljoc, škljoc], ne bi do danas otišal“, kaže; onda je polako ušao, uzeo iz kredenca bocu i dvije čašice, natočio, a baka je viknula: „Daj pusti više tu rakiju!“ On osorno odvrati: „Šta će mi bit od jedne rakije?“ Natoči meni i sebi, popije svoju nadušak; ja ga slijedim i šljivovica mi oprži grlo. Brzo sam otišao po čašu vode da ugasim vatru, djed je mirno pripalio cigaretu i rekao: „Di je čikobernica, a?“ Baba mu kaže: „Pa daj nemoj stalno po kući kurit.“ „Ja ću delat ono ča ja oću“, kaže on držeći ruku kao za prisegu; onda s cigaretom i rakijskim dahom iziđe iz kuće i ne okrećući glavu reče: „Dojdi malo vamo.“ „Oćeš mermelade i kruva?“, viknula je za mnom baka. „Ajde, baba, ma ni više dite“, rekao je djed; hodao sam za njim, pratio ga, a baka je negodujuć izišla za nama na dvorište: jednom rukom polijevala je dvorište vodom iz bokala, drugom u kojoj je bio svežanj jelovih grana počela iz lakta mesti, zastajkivala kao da o nečemu razmišlja, onda oštro gledajući prema djedu i cokćući jezikom nastavljala brže, kao da hoće nadoknaditi to zastajkivanje. „Pusti ga ti, ni još ni došal već mu naređuješ, ko ča i meni oćeš naređivat, ali ja ti sluga više neću bit“, rekla je kao s nekim zakašnjenjem, prosula iz bokala zadnja zrna svjetlosti u prašinu i ušla u kuću.

Djed je nogom zgnječio dopušenu cigaretu, otvorio vrata traktora i rekao: „Daj ga malo upali pa mi dodaji

gas, ona to ne zna.“ Onda je glasnije dodao: „Niš oko mehanike ne zna!“ Ušao sam u traktor, koji sam naučio voziti još kao dječak, nabrzinu prostudirao metalnu komandnu ploču, a djed je izvana viknuo: „Upali!“ „Evo“, rekoh prije negoli sam naglo okrenuo ključ, a traktor je iznenada proradio, počeo se drmusati, praskati; djed je otvorio poklopac motora pa rekao usmjeravajući unutra pogled ispod spojenih sijedih obrva, kao da su mu se tu nakupila sva sjećanja u životu: „Sad daj malo gasa.“

Pokrenuo sam gas ručkom kod volana, dim pun nafte kao da je navirao odasvud; djed je i dalje zadubljeno prčkao kukom kažiprsta po metalnoj anatomiji traktora osluškujući odasvud korijenje zvukova, a kad su se unutra potpuno uskladili, odmaknuo se, polako zaklopio haubu i rekao: „Ajde sad ga malo ukrug provozaj“, polizao hrbat cigarete i upalio je žigicom; u nekoliko sekundi prisjetio sam se kako se vozi traktor, ubacio u prvu brzinu, on se naglo pokrenuo, potom cukao naprijed-natrag manevrirajući kao da sam sebe izaziva, pa sam izišao iz dvorišta na put, osjećajući sve više u rukama tijelo stroja, prošao pored starog Tome (on me je davnih zimskih ferija naučio igrati šnaps), mahnuo mi je štapom, ja njemu potrubio, vozio traktor posve sabijen u svoje zvukove oko kilometar do raskrižja, gdje je stajao drveni križ sa željeznom Isusom okrunjenim svježim trnjem; traktor je stajao i drhtao, ja sam gledao Isusa u profilu; bio je od glave do pete blistav

jer su ga očito nedavno detaljno premazali onom srebrnom tekućinom kojom se farbaju špareti; prebacio u drugu, treću, pojačao gas, jurio, smanjio, zaokrenuo pazeći da ne udarim u kameni zid i polako se vratio u dvorište; kad sam ga ugasio, kao da sam se i ja smirio. „Kako ti se čini?“, kaže djed i usrkne kroz brkove zrak; tada sam primijetio neki umor u njegovim očima: kao da mu pogled kasni na svaki mogući događaj. „Dobro ide“, rekao sam, a djed je dodao, učinilo mi se da to između redaka zapravo počinje pričati o sebi: „Prava je to mašina, ali šta će, kud je sve prošla.“

Prišao je traktoru i počeo laktom brisati haubu, dajući tom brisanju mnogo dublje značenje; ja sam izašao, zatvorio za sobom vrata i ušao u kuhinju: oprao sam ruke u limenom umivaoniku, grubim sapunom kakvim mi je nekoć majka znala žuljati kosu, i sjeo ponovno na mekani kauč.

Baka je kuhala divlje jabuke za svinje, sagnula se, ubacila u šparet klipnu od drva, podjarila vatru žaračem koji me je uvijek podsjećao na teški ključ kakvim se otvaraju tvrđavna vrata. „Kuliko ostaješ?“, upitala me, ugurala u usta sredinu kruha, privlačeći mljackanjem muhe. „Sutra moram natrag“, rekoš namještajući se na kauču. „Kako ti je familija?“, pita. „Dobro“, rekoš, „kupujemo stan.“ „To je pametno, da si u svome. A imaš li para?“ „Došao sam pitat tatu da mi pomogne.“ „A jel ima?“, kaže. „Mama kaže da je obećao prodat kravu pa mi dat.“ Ona kimne i kaže: „Dali bi ti mi, ali nemamo,

penzija je njegova mala, jedva struju poplaćamo.“ „Ne treba“, rekao sam. „Eto sad nam piše da moramo i neku oborinsku vodu plaćat, niko ne zna ča je to“, rekla je. Uto je ušao djed, oprao ruke, pomno svaki prst, oplahnuo vodom lice, frknuo, obrisao se ručnikom i rekao: „Lopovi, to ti je, baba, to. Uništili selo i nas. A kad si ti zadnji put bil ovdeka?“ „Prije dvije godine“, rekao sam. „A meni se čini prije sto godina“, kaže. „Nisam mogal prije“, rekoah, s podignutim desnim ramenom kao da se branim. „Kako ti je zdravlje?“, pitam ga. „Ma muke Isusove“, odgovara umjesto njega baka, a on je s izrazom lica koji se nikada ne miri sa situacijom, i onim svojim još uvijek nadmoćnim glasom, presiječe: „Šuti, baba, ča ti znaš?“ Ona kaže: „Nekidan je tri dana zaredom štucal, nikako prestat, mislila sam da će umrit.“ „Još mi samo fali u životu da od štucanja umrem, da mi se ljudi nakon smrti smijedu“, kaže on i motri kroz tavanske daske očima čovjeka koji valjda zna koliko će još živjeti; izvukao je cigaretu, pripalio, a baba ga je oštinula pogledom i rekla: „Samo ti i dalje to malo zdravlja uništavaj.“

Izvukao je ispod stola stolicu pa smo kroz dim, riječ po riječ, počeli razgovarati o ovoj nesretnoj zemlji koja će uskoro ostati posve pustom; ispravio se: za prstima na stolu kojima je lagano bubnjao pomicalle su mu se od tih riječi ozlovoljene oči; ugasi cigaretu u pepeljari, ustane i odgega se van: u pola sata tri je puta izišao, s jedva primjetnim grčem na licu, a baka

mi je iza dlana šaptom rekla: „Ni dobro, ima krvavu stolicu, mora ča prije doktoru, a neće.“ Prije negoli se vratio, vrata staje dva su puta snažno lupila; čaše su u stalaži zazvečale; zadnji put kada je izišao ustao sam, razgledao svete slike u pozlaćenim okvirima, pa manje, crno-bijele u tankim drvenim: u jednome je uza svoje sestre iza zamagljena stakla bila i moja majka, s onom svojom lavinom crne kose da joj se blijedo lice jedva vidjelo; izišao sam na dvorište i šetao po tratini oko drvene kuće: pored mene je prošla kokoš, debela, smiješna vrata, okrenula se, gledala me, napuhнула se; ako ispuhne iz sebe sav taj zrak, pomislim, odletjet će zauvijek preko krova.

Zaustavio sam se pored stoga žuta sijena, poželio sjesti u to sijeno, izvaliti se, silno sam volio miris sijena; kad bih ljeti s fakulteta dolazio na praznike kući, kad nisam radio poljoprivredne poslove, skrivao sam se s knjigama na sjeniku, čitao, osvijetljen iz blistave pukotine u dasci, dok otac opet ne bi, oskvrnjujući mi te svete trenutke, bijesno zazvao: „Di si, lijenčino?“ Još bi na sav glas ponekad po dvorištu vikao: „Celu godinu si ležal sa knjigom u gradu. Sad malo radi!“ Zatim sam ušao u staju, ondje najprije čuo, a onda i ugledao djeda, stenjao je u kutu, ovijen mrakom i stajskom toplinom, u čučnju, u nekom ponižavajućem položaju tijela, oslanjajući se objema rukama o drveni zid staje.

Vratio sam se nečujno na petama u kuću, baka je žuljala žičanom spužvom po rubovima špareta.

„Nakaljjaj mi malo vode“, rekla je, otišla pored mene van pa se brzo vratila noseći u pregibu lakta nekoliko klipa drva.

Izišao sam, otvorio drvena vratašca šternje, bacio unutra vjedro na lancu, onda ga uz rezak zvuk izvukao i ispraznio u nakošeni žlijeb, kojim je voda nečkajući se otjecala u betonsko korito. „Koliko kanti?“, pitam. „Dosta će bit dvi“, kaže; zatvorio sam poklopac i osluškiavao kako krave iz staje svako malo muču kroz svoje šuplje rogove. „Strpite se!“, vikne im baka brišući mokre ruke o pregaču. „Ja mu govorim da ih prodamo, a on neće“, kaže; uto se začuo cilik zvona u daljini, baka se ponizno prekrížila i rekla: „Zvona za Zdravomariju.“

Kad se djed naposljetku vratio u kuću, sjeo, dotočio rakije u čašicu, baka je pričekala da je popije pa rekla: „Daj mu bar malo para za put.“ Djed se, kao da je ne čuje, upiljio u praznu čašicu, punu iskričave svjetlosti. „Jel ti mene čuješ?“, rekla je baka. „Ma ne treba“, rekao sam; pogledao sam u sat, s crnim rimskim brojkama i s muhom koja je upravo kružila po njemu kao neki novi element vremena, pa prateći neko vrijeme bez riječi muhu i sekundarku, rekoah da se moram vratiti; djed je ustao od stola, pomažući se desnim laktom i dišući otvorenih usta kao da ga je to nepomično sjedenje još više umorilo, popeo se strmim drvenim prečkama nekamo gore, prema vodoravnim gredama, crnim od čađe, produžio na tavan, a baba je za njim pogledala.

„Kamo to ideš, vraže stari, još ćeš past i poginut?“, zavrtjela je glavom: „Predvečer mu uvek bude teže, samo neće da prizna“, dodala je vrteći i dalje glavom; pritegnula je maramu ispod vrata pa pokretom glave olabavila taj čvor; oboje smo uperili poglede ravno gore; čuli smo ga kako ronda po tavanu, odiže daske; kašlje, diže prašinu; sišao je okrenut leđima i teško sopćući, s bijelim tuljcem omotanim špagom, koji je još na stubama počeo polako odmotavati; zatim je na stolu, ispuhujući iz sebe crvenu boju lica, stao razmicati slojeve gruba seljačkog sukna: iznutra se malo-pomalo ukazivao tridesetak centimetara dug bajunet, dvobridni s kraćim žlijebom koji prelazi u širi hrbat i teče cijelom dužinom ravna i zašiljena sječiva; drvene korice drška bile su potamnjele i po rubovima izjedene, a u prstenu kojim se nabijao na pušku skrutnule su se crne čestice masnoće; baka je ustala, izbečila se u bajunet i viknula: „Baci tu nesriću, pa ja sam mislila da si ti to već odavno bacil!“ Djed je naglo zagalamio: „Ćuti, baba, ne mišaj se u muške poslove!“ Pažljivo mi je pružio bajunet, držeći ga na dlanovima, i rekao gotovo obrednim riječima, zakašljavši se da pročisti glas jer je htio da sve valjda u tom času s njegove strane bude savršeno: „Ovo sve ove godine za tebe čuvam, to je meni moj otac ostavil, ti si prema meni uvek dobar bil, nikad mi nisi ružnu riječ rekal, i čuvaj ga, tvoj je pradjed veliki junak bil“, rekao je s neočekivanom živošću i duboko udahnuo. Osmjehnuo se, a osmijeh mu je bio nekako krut, kao

da ga već dugo nije koristio, i rekao: „Ja sam u onome drugom ratu junak bil, ali od njega u našem kraju ni bilo većeg junaka.“ „Falite me moja usta“, rekla je baka pijuću vodu. „Ma ča ti znaš, baba, di sam ja bil, nis se u ratu ko tvoja braća skrival po bačvami“, oduzeo joj je pogledom riječ; otišao je u svoju sobu, jer su on i baka spavali odvojeno, čuli smo ga kako kopa po limenoj kutijici u kojoj drži razne katastarske dokumente.

Vratio se s izbljedjelom kartonskom dopisnicom, pružio mi je i rekao: „Evo ovo je isto od njega, uzmi i to, ča će to meni.“ Uzeo sam je, pogledao, na zaglavku je ispod crno-žute zastavice tamnim slovima pisalo: „Živ sam i dobro mi je!“ Ponovio je glasno ono što je bilo masno utisnuto i tiho rekao: „To su iz fronte kući slali“, dodao je, tužan u svojoj zamišljenosti. „Dok bi došla kući, neki bi već poginuli.“ Dopisnicu sam još jednom pročitao pa zgurao u stražnji džep hlača, pažljivo, jer je djed pratio svaki moj pokret; uzeo sam bajunet za držak, potom sam ga, bježeći očima od njega, ali opet da to djed ne primijeti, polako ponovo umotao, sjeo (smotuljak na stolu stalno mi je smetao pogledu, pa sam ga premjestio na praznu stolicu); djed je još nekoliko puta izišao, a kad je zadnji put ušao, upitao me je iznenada: „Jel bi ti možda iz moje puške njega...?“ „Ma oće ti on krvavit ruke!“, viknula je baba. „Jesam ti rekla, ubi ga sam.“ „Ne mogu ja to“, rekao sam. „Ne mogu ni ja“, rekao je djed, „onda neka krepuje“, dodao je, a desno mu se uho od tih riječi malo pomaknulo.

„Zatopljilo je“, kaže baka nakon desetak sekundi šutnje. „Bolje nego snig“, rekao je djed i okrenuo čašicu oko njezine osi; malo poslije, promatrajući onu muhu koja je još bila na satu, rodila mi se misao kako bih trebao uskoro krenuti. „A taj stan, jel lip?“, pitala je baka. „Ne znam još“, kažem. „Tek kad skupim pare, onda ću ga tražiti.“ „A tako“, kimnula je. „Važno je imat krov nad glavom“, rekao je djed. „Važno. Kako ne bi bilo važno?“, rekla je baka. „Pogotovo u velikom gradu.“

Kada su stanke šutnje postale prenapregnute, kao da se više nema što za ovaj dan reći, pogledao sam u ostatke sunca nad šumom, čije su zrake padale na drveće poput odrezana snoplja, ustao i rekao da moram krenuti jer se pomalo smračuje. „A zač ti ne bi ovde prespaval?“, kaže baka. „Imaš krevet, imaš sve.“ „Ma idem sad“, rekao sam, „moram sutra rano na put“, još sam malo gledao majčine slike na zidu pa pogleda prepunjena tim slikama zagrlio baku i djeda, poljubio ih, ali nekako obično, da ne pomisle kako to činim jer smatram da se vidimo posljednji put: nakon par minuta krenuo sam polako natrag kući; nekoliko sam se puta okrenuo i mahnuo, a njih dvoje stajalo je na dvorištu, jedno pored drugog; djed je i dalje pušio, dim se oko njega ovijao, i samo mi je baka mahнула dvaput kratko, a moglo je biti i da tjera dim djedove cigarete od sebe.

Dok sam hodao, učinilo mi se u jednom trenutku da sve oko mene ide obrnutim slijedom, kao da se baka i

djed udaljuju od mene, a ne ja od njih; popeo sam se suznih očiju uzbrdicom prema šumi široko razvučenoj preko zemlje; primijetio sam da je i šuma promijenila boju u samo nekoliko sati; nebo je bilo tamno, zapravo više crno nego tamno, naglo se zategnulo, tako da se u jednom trenutku i taj zvuk zatezanja iznad glave jasno čuo; duboko udahnem, skočim s kamena na kamen: prijeđem na kosinu zvanu krčevina; zastanem otpočiniti nekoliko minuta pa brzo nastavim, slušajući sa svakog stabla iste prodorne glasove ptica, sasvim stopljene sa šumom, pa dosadno zujanje muha, opet ptičje glasove koji kao da su bili opčinjeni otegnutim zvukom, a zujanje se sve više odvajalo od debele tišine; poslušao sam ga dokraja, kao neki red koji prikriva kaos u šumi, a kad sam zašao duboko, stao sam s onim bajunetom i u jednom trenutku pomislio da ga zavitlam u gusto i zamršeno grmlje: nastavio sam hodati između sve širih stabala; opet sam htio baciti bajunet, ili ga barem sakriti, negdje u crnu duplju drveta; malo poslije učinilo mi se da me netko promatra; nisam znao odakle, ali stalno sam na leđima imao osjećaj nečijeg pogleda. Stao sam, ništa se nije čulo; pošao sam dalje, čuo iza sebe šuštanje, naglo se okrenuo, ali bio je to najobičniji list, kakvih u šumi ima u izobilju; kako bih ja zakoračio, taj bi me list kao nekim magnetizmom pratio; najprije mi je bilo smiješno, vjerojatno je to bila nekakva nevidljiva paučina, onda sam se u jednom trenutku izivcirao okrenuo i cipelama ga svega

izgazio; opet sam stao, čuo vjetar, drveće se neko vrijeme pomicalo kao ljudi koji plešu ili stupaju od hladnoće na istome mjestu iako nije bilo hladno, zatim mi se učini da kroz otegnut zvuk vjetra iz daljine, kao iz nekoga drugog vremena, dolaze nečiji jecaji; opet se ništa nije čulo, zvuk je iznenada zamro; hodao sam po sagovima staroga lišća, sada skoro sve lišće ide ukorak sa mnom, vuče se za mnom, šušti mi ispod nogu, ne marim, hodam i ne pridajem mu više nikakvu važnost, ali ne prestaje taj dojam nečijih očiju za leđima; u jednom trenutku bilo me je strah osvrnuti se; ubrzao sam hod pa stao, slušao kako neka ptica kucka u drvo, a drvo sve snažnije prenosi vibraciju na obje moje noge, nastavio brže hodati; onda sam tako u hodu, kad više nisam mogao izdržati napetost, te mi je došlo da vičem, možda to i ne bi bilo loše – to me je djed učio, da po šumi uvijek vičem, da ne naletim na neku životinju, jer ako naiđe na metar-dva, tad je već kasno – izvukao bajunet, sukno bacio u grmlje, oružje čvrsto obuhvatio prstima; u dlanu sam osjećao pojačano bilo. Okrenuo sam se naglo s tim bajunetom, pljunuo pod noge, želeći opravdati to svoje naglo okretanje; opet sam pogledao oko sebe, iza sebe, ali što god bih ugledao, iščezavalo je, kao da se to nešto boji onoga drugog pogleda; stao sam pažljivije oslušivati: iz slojeva šume ćirikale su usamljene ptice i prizivale noć, ali kad sam zakoračio, noć je već bila posvuda oko mene; drveće koje me je pratilo oblikovalo se po tome mraku: potrčao sam, a tišina

koja je sad dolazila iz samog srca šume umnažala se i, kako sam sve brže po tmini trčao i vikao s isturenim bajunetom u ruci, ooo, ooo, ooo, učinilo mi se da će se svakog časa u toj zaglušujućoj tišini dogoditi nešto što prethodi snažnom lepetu ptica.

ŠTO NAM SE OVO DOGODILO

I

Kad sam kroz slojeve crne magle jedva otvorio oči, ugledao sam plavokosu ženu kako lebdi; prvo što sam prije straha pomislio: „To su anđeli, a ja sam mrtav!“ Onda mi se primakne i tiha glasa, tako da me na trenutak dodirnula svježim dahom, kaže: „Dišite.“ Cijelo sam tijelo napregnuo da u tom trenutku iz sebe iscijedim neku riječ, bilo koju riječ, da joj nešto kažem, ali sam u tupoj nijemosti samo pomislio: „Živ sam.“

Dišem; ujednačavam disanje: stalno poput lutke otvaram i zatvaram oči, očekujući da se svaki put kad ih otvorim iznova probudim; pokušavam u svojim zamršenim mislima uspostaviti bilo kakav red; uz mene i dalje stoji ona liječnica duga bijela vrata: ponekad ispod plahte mičem prstima na nogama, uvjeravajući se tako u svoje postojanje: strah me nekih drugih pokreta; jakih i iznenadnih bolova. Mičem sve jače

palčevima, do kraja mogućnosti, i čini mi se da ako to ne radim – izgubit ću svoje mjesto u vremenu.

Liječnica me polako obilazi; uzima grafikon u metalnom okviru, zakvačen za donju stranicu kreveta, nešto zapisuje kemijskom; pogledala me, osmjehnula se, onda se iza nje stvorio liječnik; kaže mi, tako da mu ne vidim oči – valjda kroz stakla svojih naočala upravo gleda u silnu bolničku aparaturu: u neku od onih kazaljki, brojki – da me je on operirao. „Ozbiljno je bilo“, slušam njegov glas koji poput šuma dolazi svim onim cjevastim okvirima kreveta. „Kad smo vas otvorili, imali ste pun abdomen krvi.“

Kroz mutno prisjećanje pokušavam razlučiti što mi se dogodilo: još uvijek ne želim misliti o tome: probam skrenuti misli na nešto drugo, obmanuti ih, još nisam spreman za razmišljanje – ne znam kako to uopće imenovati osim košmarom.

Preko okna širi se sjaj; kroz taj prozorski panoptikum vidim stotine jednakih takvih prozora, ali sve je to nestvarno, sve mi je ovdje nestvarno, još ne mogu prihvatiti da sam tu; kad bih se bar ovog trena probudio: toliko sam se puta u životu u zadnji tren budio iz noćne more; trljam oči i tako izoštravam pogled, ali ništa ne pomaže, u šok-sobi sam; u klimatiziranu lijesu; okolo se miješaju jecaji i uzdisaji, ne znam čiji: neki su vjerojatno i moji; ulažem ogroman napor da malo pomaknem

desnu nogu: onda to isto ostatkom snage radim lijevom nogom; kad to učinim, osjećam se premoreno.

Žmirim i osluškujem različite korake; duge, kratke, netko je neodlučan treba li krenuti ili ostati; malo poslije netko nepoznat hoda, ali nikako da stigne; je li tko javio mojoj ženi; otputovala je tijekom vikenda s djetetom do svoje bake; stišćem prste na nogama da bih o tome mogao bolje razmišljati: rasporen sam, razvaljen – nisam još ni vidio ranu na trupu, možda je bolje reći truplu: i misli su mi dokraja rasporene; najgore je što sam izgubio jedan vitalni organ; sad sam nepotpun.

Pokušavam zaspati; stalno prolaze liječnici, ponekad trče punim korakom, čas na ovu, čas na onu stranu, sestre ih glasno zovu, zrelim, ozbiljnim glasovima koji iznenada u tišini zastrašuju; bio je i neki liječnik, govorio je, treba hitno injekcije davati, riječi su mu bile zelene jer je imao zeleni kombinezon, zelenu kiruršku kapicu.

Gledam u strop, promatram linije, vidim jasno sebe u tom labirintu, poput pauka, to me naglo ohrabruje, pauk je žilav, no linije su sve zamršenije, dok se ne pretvore u crnilo; smrdljivo je i prodire mi duboko u nos: gušim se.

U tijelo su mi udjenute razne cijevi: pokušavam dokučiti gdje koja ulazi u mene: u predjelu trbuha sve

više osjećam vrućinu rane; sestra, mišićavih listova, dolazi i vješto prebirući prstima mijenja infuziju. Pita me dremljivo kako sam. Kažem, s osjećajem mučnine: „Mokre su mi čarape.“ Ona uzme nježno moju tešku ruku, poput bake kad bi mi kao dječaku nešto važno objašnjavala, i kaže sa smiješkom: „Nemate čarape na nogama.“

Poslije, neki ljudi sumanuto trče za mnom, potom oko mene rukama prave lanac da ne mogu nikako pobjeći; okružen sam tim ljudima, tuku me sa svih strana glasno rukama, nogama, štapovima, onda dolaze vatrogasci i guraju mi vatrogasno crijevo duboko u bolnu ranu, pa me pune vodom dok ne puknem. Sve to gledaju ljudi okolo, publika; plješću; već sam pet puta puknuo, šesti se put probudio, sav u znoju.

Plavokosa liječnica kosu je skupila u punđu, pita me u polumraku žuta odsjaja kako se osjećam. Kimam glavom, srknem zrak jer ne znam što bih joj drugo rekao: ponovno nešto bilježi; uspoređuje valjda te podatke s podacima na ekranu koji je pored mene; zamišljam je u hladu krošanja rascvjetana drveća; u žutu slamnatom šeširu, kako sjedi i pije kavu, miješa žličicom; ja sam odmah tu, za drugim stolom.

Sestra, ne znam više koja, u polumraku mi pere leđa alkoholom: jedva mi je podignula gornji dio tijela,